

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

ПСИХОЛОГІЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН

Методичні вказівки до семінарських занять та самостійної роботи
для студентів спеціальності 231 «Соціальна робота»
усіх форм навчання

Обговорено і рекомендовано на
засіданні кафедри організації
соціально-психологічної
допомоги населенню
Протокол № 6
від « 14» листопада 2019 р.

Чернігів ЧНТУ 2019

Психологія сімейних відносин. Методичні вказівки до семінарських занять та самостійної роботи для студентів спеціальності 231 «Соціальна робота» усіх форм навчання / Укл. : Л. М. Новик.– Чернігів : ЧНТУ, 2019. – 37 с.

Укладач: Новик Людмила Миколаївна, доцент кафедри організації соціально-психологічної допомоги населенню

Відповідальна за випуск: Новик Людмила Миколаївна, доцент кафедри організації соціально-психологічної допомоги населенню

Рецензент: Мазур Т. В., кандидат психологічних наук, доцент кафедри організації соціально-психологічної допомоги населенню Чернігівського національного технологічного університету

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1 ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ	6
2 СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	8
3 ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	9
4 ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	9
5 САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ.....	21
6 ПИТАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	21
7 ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	23
8 ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ	23
9 МЕТОДИ КОНТРОЛЮ	23
10 РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ. ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS.....	24
11 ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	25
12 ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ.....	32
13 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	35
14 ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ.....	37

ВСТУП

Першим соціальним інститутом, у який потрапляє дитина після свого народження, є родина. Вплив сім'ї на формування психіки дитини на початкових етапах онтогенезу важко переоцінити, оскільки нема практично жодного соціального і психологічного аспекту особистості, який би не лежав коренями свого формування у родинному вихованні. Дорослішаючи та прагнучи стати незалежною і самодостатньою, молода людина психологічно відокремлюється від батьківської родини. Однак зрілість знову поживляє потребу особистості в близьких взаєминах, що зазвичай супроводжується створенням власної сім'ї. Огляд і оцінка людиною середнього дорослого віку життєвих досягнень охоплює й її родинну сферу, від гармонійності якої суттєво залежить рівень задоволеності життям. Нарешті адаптація до старіння та перспектив завершення життя людиною похилого віку відбувається краще за умови підтримки шлюбного партнера, дітей і внуків.

Метою викладання навчальної дисципліни «Психологія сімейних відносин» є підготовка кваліфікованих спеціалістів, які можуть здійснювати практичну психологічну роботу щодо розв'язання проблем шлюбно-сімейних стосунків. Мета навчання полягає в опануванні конкретних питань психології шлюбно-сімейних стосунків, в забезпеченні студентів знаннями щодо еволюції та сутності родинно-шлюбних стосунків, особливостей їх виникнення, становлення, стабілізації та розпаду.

Завдання курсу:

- засвоєння студентами знань про еволюцію шлюбно-сімейних відносин, особливості життєвого циклу сім'ї та закономірності її динаміки, чинники та концепції дестабілізації шлюбно-сімейних відносин;
- отримання студентами навичок застосування психодіагностичних методик вивчення шлюбно-сімейних стосунків;
- вироблення в них практичних вміння та навичок використовувати знання різних аспектів сімейного життя в рамках майбутньої професійної діяльності психолога.
- формування у студентів наукового світогляду та переконань, які сприяли б системному підходу щодо аналізу закономірностей функціонування сім'ї.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати:

- форми організації шлюбно-сімейних стосунків в історичному контексті;
- особливості функціонально-рольової структури сімейних відносин;
- життєвий цикл сім'ї та динаміку сімейних відносин;
- етапи формування та розвитку подружніх стосунків;
- особливості адаптації та сумісності у шлюбі;
- стилі і помилки у вихованні дітей у сім'ї;

- причини сімейних і подружніх конфліктів, концепції та форми дестабілізації сімейних стосунків;
- основні причини та наслідки розлучень.

вміти:

- застосовувати отримані знання з сімейної психології під час надання консультативної допомоги;
- здійснювати вивчення функціонально-рольової структури сім'ї;
- виявляти чинники, що мають найбільший вплив на становлення дитячо-батьківських стосунків у родині;
- здійснювати соціально-психологічний аналіз подружніх конфліктів та розробляти рекомендації щодо їх профілактики;
- враховувати гендерні аспекти шлюбних стосунків під час соціально-психологічних досліджень.

Методичні рекомендації містять відомості про зміст і структуру дисципліни, тематику підготовки семінарських занять, питання для самостійного опрацювання матеріалу для поглибленого вивчення дисципліни, тематику доповідей та рефератів, список рекомендованої літератури, глосарій. Також подано розподіл балів, мінімальні вимоги до знань та вмінь, тестові завдання для самоперевірки.

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ СІМЕЙНИХ ВЗАЄМИН

Тема 1. Соціально-психологічна модель сімейних взаємин

Психологічні закономірності сімейних відносин як предмет курсу. Структура сімейних відносин. Характеристика основних теоретичних підходів до дослідження психологічних проблем сімейних відносин. Завдання й значення курсу. Актуальність розв'язуваних психологією сім'ї завдань. Співвідношення понять «шлюб» і «сім'я». Особливості сім'ї як малої соціальної групи. Структура сім'ї. Функції сім'ї та їх психологічний аналіз. Основні тенденції розвитку сучасної сім'ї. Витоки і тенденції розвитку сім'ї і шлюбу. Еволюція сімейно-шлюбних відносин. Форми організації шлюбу і сім'ї. Національна традиція шлюбно-сімейних стосунків. Форми організації шлюбу та сім'ї, їх джерела та еволюція. Різноманіття визначень поняття сім'я. Соціальні функції сім'ї.

Тема 2. Формування подружньої пари

Теорії вибору шлюбного партнера. Періоди формування подружньої пари. Кризові ситуації у сім'ї. Психологічна готовність до шлюбу. Поведінкові механізми реалізації дошлюбних і шлюбних ролей. Соціальні статуси, ролі і типи особистості: гендерний дискурс. Людина у статусно-рольовій системі сім'ї. Концепції планування сім'ї. Сучасні напрями досліджень сім'ї. Класифікація і типологія сім'ї. Форми сімейних стосунків. Психологічні особливості етапів життєдіяльності сім'ї. Стадії розвитку сім'ї (Грегорі Бейтсон).

Тема 3. Адаптація та сумісність подружжя

Поняття психологічного сумісництва в діаді; класифікація та характеристика рівнів сумісництва у подружжі; сумісництво у подружжі як передумова та результат успішності шлюбу; когнітивістська трактовка психологічного сумісництва в діаді; гіпотеза Вінча щодо обов'язковості компліментарності потреб та якостей шлюбних партнерів; значення подібності та відмінності індивідуально-психологічних особливостей шлюбних партнерів для стабілізації відносин у подружжі; характеристика психологічних факторів, які руйнують психологічне сумісництво шлюбних партнерів і сім'ю; психоаналітичне трактування сумісництва у подружжі; періодичні кризи розвитку сім'ї як об'єктивні причини подружньої дисгармонії; конфлікти у подружжі як суб'єктивне несумісництво поглядів, потреб, дій шлюбних партнерів; типологія та причини конфліктів у подружжі; особливості конфліктів у благополучних й неблагополучних сім'ях; феномен прощення та його роль в оптимізації відносин у подружжі.

Тема 4. Основні психолого-педагогічні моделі батьківсько-дитячих взаємин

Сім'я як середовище розвитку дитини. Особливості стилів сімейного виховання. Взаємозв'язок стилів виховання і особливостей становлення особистості дитини. Вплив неадекватного батьківського ставлення до дитини на відхилення в її психічному й особистісному розвитку. Батьківське ставлення до дитини: структура, типи, функції. Причини неадекватного батьківського ставлення до дитини. Проблеми дитячо-батьківських стосунків. Батьківські позиції, педагогічні маски та дитячі ролі. Благополуччя дитини в родині.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РОБОТА З СІМ'ЄЮ

Тема 5. Соціально-психологічна робота з сім'єю, де виховується дитина з обмеженими можливостями

Загальна характеристика сімей, що виховують дитину з обмеженими можливостями. Характер сімейного виховання як показник психологічної адаптації матерів дітей з психофізичними порушеннями. Особливості психотерапевтичної роботи із сім'єю, яка виховує дитину з обмеженими можливостями. Комплексна допомога сім'ї у розумінні батьками потреб дитини, виробленні адекватних методів взаємодії, спрямованих на покращення навичок комунікації з дитиною та її соціалізації; створенні стимулюючого та розвиваючого середовища; організації консультацій дитини з різними фахівцями; наданні інформації про законодавчі акти, що захищають права дитини та її батьків, про соціальні гарантії та про державні і громадські організації, які надають послуги дітям з вадами розвитку та їх батькам.

Тема 6. Сімейне консультування

Специфіка сімейного консультування. Теоретичні моделі сімейного консультування. Психологічне консультування і психотерапія: компаративістський підхід. Основні стадії процесу консультування. Механізми психологічної корекції сімейних стосунків. Принципи психологічного консультування сім'ї. Теоретичні моделі сімейного консультування. Основні стадії консультування. Особливості консультування дитячо-батьківських стосунків. Доцільність застосування сімейної психотерапії. Принципи і стадії процесу сімейної психотерапії на основі різних підходів.

Тема 7. Кризове сімейне консультування

Консультування сім'ї з приводу складностей у взаєминах з дітьми. Консультування сім'ї з приводу соціальних і психічних відхилень у дітей. Консультування сім'ї з приводу приниження гідності дитини, з суїцидальними

та летальними тенденціями. Консультування сім'ї з приводу психодинамічної неконгруентності особистості

Тема 8. Особливості застосування сімейної психотерапії і психокорекції

Сімейна психотерапія. Розвиток сімейної психотерапії. Напрямки в сімейній психотерапії. Подружня психотерапія. Психотерапевтична корекція відносин у родинах. Методики корекції дитячо-батьківських і сімейних взаємин.

СТРУКТУРА ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістовних модулів і тем		Кількість годин для денної форми навчання			
		Всього	У тому числі		
			Лек.	Пр./Сем	С.Р
Модуль 1					
Змістовний модуль 1. Соціально-психологічна модель сімейних взаємин					
1	Соціально-психологічна модель сімейних взаємин	12	2		10
2	Формування подружньої пари	14	2	2	10
3	Адаптація та сумісність подружжя	14	2	2	10
4	Батьківське ставлення до дитини: визначення, типи, вплив на психічний розвиток	14	2	2	10
Разом за змістовним модулем 1		54	8	6	40
Змістовний модуль 2. Соціально-психологічна робота з сім'єю					
5	Соціально-психологічна робота з сім'єю, де виховується дитина з обмеженими можливостями	14	2	2	10
6	Сімейне консультування	14	2	2	10
7	Кризове сімейне консультування	19	2	2	15
8	Особливості застосування сімейної психотерапії і психокорекції	19	2	2	15
Разом за змістовним модулем 2		66	8	8	
Усього годин за дисципліну		120	16	14	90

ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	Кількість годин
1	СІМ'Я ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ. ВПЛИВ ОСОБИСТІСНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НА СТІЙКІСТЬ ШЛЮБУ	2
2	ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ОПТИМІЗАЦІЇ СТОСУНКІВ У ДОШЛЮБНОМУ ПЕРІОДІ, КОМПОНЕНТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ШЛЮБУ	2
3	ФАКТОРИ ТА УМОВИ СІМЕЙНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ	2
4	ОСОБИСТІСНА ТА СОЦІАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ПОДРУЖЖЯ В ПРОЦЕСІ РОЗЛУЧЕННЯ. МІФИ ПРО СІМ'Ю ТА СІМЕЙНІ РОЛІ	2
5	ПСИХОЛОГІЧНІ МОДЕЛІ БАТЬКІВСЬКО-ДИТЯЧИХ ВЗАЄМИН ТИПИ ТА НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ	2
6	ОСОБЛИВОСТІ ПОДРУЖНИХ ВЗАЄМИН У СІМ'ЯХ, ЯКІ МАЮТЬ ДИТИНУ-ІНВАЛІДА	2
7	СІМЕЙНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ	2
	Разом	14

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 1.

Тема: СІМ'Я ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ. ВПЛИВ ОСОБИСТІСНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НА СТІЙКІСТЬ ШЛЮБУ

Мета: Створити системне уявлення про сім'ю як соціальний інститут, дослідити фактори, які впливають на стійкість шлюбу. Вивчити стадії розвитку сім'ї, проаналізувати особливості функціонування на кожній стадії.

Теми доповідей для обговорення

1. Історичні зміни сім'ї та шлюбу.
2. Типи сім'ї.
3. Функції та рольова структура сім'ї.
4. Форми сімейних стосунків.
5. Сучасні моделі організації шлюбу.

Завдання для обговорення та опрацювання

Завдання 1. «Незакінчені речення». Інструкція: Продовжити подані речення.

1. Сім'я як соціальна група, має наступні параметри:
2. Дослідники Ц. П. Короленко та Т. А. Донських виділяють такі типи деструктивної поведінки, які можуть формуватися у сім'ї. До них належать:
3. Неповна сім'я відрізняється від материнської (позашлюбної) тим, що
.... .
4. Виділяють наступні види соціально аксіологічної спрямованості сім'ї:
... .
5. Здатність сім'ї до узгоджених дій обумовлюється
6. До основних принципів роботи з сім'єю соціально- психологічних служб належать:

Завдання 3. «Словник».

Інструкція: Дати наукове визначення поняттям: сім'я, шлюб, нуклеарна сім'я, мала сім'я, «порожнє гніздо», сімейна дієздатність, сімейна активність, психологічне здоров'я сім'ї, мікроклімат сім'ї, дисфункціональна сім'я.

Інформаційні джерела:

1. Андреева, Т. В. Семейная психология: учеб. пособие. – СПб. : Речь, 2004. – 244 с.
2. Румянцева Т. В. Психологическое консультирование: диагностика отношений в паре :Учебное пособие. – СПб. : Речь, 2006. – 176 с.
3. Эйдемиллер, Э. Г. Психология и психотерапия семьи / Э. Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – СПб. : Питер, 1999. – 656 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 2

Тема: ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ОПТИМІЗАЦІЇ СТОСУНКІВ У ДОШЛЮБНОМУ ПЕРІОДІ, КОМПОНЕНТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ШЛЮБУ

Мета: Вивчити періоди формування подружньої пари, ознайомитися з теоріями вибору шлюбного партнера, створити систему уявлень партнерів про майбутню сім'ю.

Теми доповідей для обговорення

1. Характеристика розвитку стосунків у передшлюбній парі.
2. Передшлюбні фактори «успіху» і «ризиків».
3. Психологічні критерії кохання.
4. Характеристика понять любов, закоханість, часткова любов.
5. Компоненти психологічної готовності молодих людей до шлюбу.
6. Психологічні умови оптимізації взаємостосунків у дошлюбному періоді
7. Соціально-психологічна діагностика вступаючих у шлюб.

Завдання для обговорення та опрацювання

Завдання 1. «План-схема».

Інструкція: Розробити план-схему на тему «формування майбутньої сім'ї».

1. Проаналізувати та схематично представити психологічні критерії кохання.
2. Перерахувати та проаналізувати фактори «успіху» та «ризик» майбутнього шлюбу.

Завдання 2. «Незакінчені речення». Інструкція: Продовжити подані речення.

1. Дошлюбний та передшлюбний період розрізняються тим,
2. Закохані повинні володіти схожістю соціальних рис і психологічно доповнювати один-одного, зазначав в своїй теорії
3. Теорія Р. Сентерсора полягає у
4. У вітчизняній психології специфіку дошлюбного періоду досліджували
5. Л. М. Панкова виділяє такі стадії любові:
6. Е. Г. Ейдемільер і В. Юстицкіс провели дослідження

Завдання 3. «Словник».

Інструкція: Дати наукове визначення поняттям: комплементарні потреби, атракція, ідеалізація партнера, любов, закоханість, симпатія, часткова любов, пастки любові, готовність до шлюбу, подружня сумісність.

Завдання 4. «Психологічна діагностика вступаючих у шлюб».

Інструкція: Провести тестування не менше двох молодих пар. Написати психологічний «діагноз» готовності до шлюбу кожної пари, провести порівняльний аналіз результатів серед пар. За результатами тестування проведеного у завданні 4 обговорити та систематизувати в групи фактори «ризик» та «успіху» майбутнього шлюбу

Завдання 5. «Цивільний шлюб».

Мета: проаналізувати переваги та недоліки цивільного та традиційного шлюбу.

Обговорення проводиться в двох опонентних групах, кожна представляє переваги обраного ними сімейного устрою та можливі недоліки протилежного.

Інструкція: Ви представники соціальної ради у справах сім'ї. Кабінет міністрів видає постанову про ліквідацію шлюбу. Ви маєте ухвалити рішення, але думки розділилися, перша група впевнена в необхідності традиційного шлюбу, друга – вважає, що можна обійтися цивільним

шлюбом. Від вашого рішення залежить доля суспільства.

Теми для написання рефератів

1. Вплив самооцінки й рівня досягань на еталонний образ супутника життя.
2. Основні причини ідеалізації партнера.
3. Основні компоненти психологічної готовності до шлюбу.
4. Дослідження мотивів вступу до шлюбу у дисфункціональних сім'ях.

Інформаційні джерела:

1. Андреева Т. В. Семейная психология: учеб. пособие.– СПб. : Речь, 2004. – 244 с.
2. Варга А. В. Системная семейная психотерапия. Введение в системную семейную психиатрию: краткий лекционный курс / А. В. Варга – СПб. : Речь, 2001. – 182 с.
3. Эйдемиллер Э. Г. Психология и психотерапия семьи / Э. Г. Эйдемиллер, В. В. Юстицкис. – 2-е изд., расшир. и доп. – СПб. : Питер, 2000. – 656 с. : ил. – (Серия «Мастера психологии»).

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 3.

Тема: ФАКТОРИ ТА УМОВИ СІМЕЙНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Мета: Розглянути основні кризові періоди розвитку сім'ї, проаналізувати фактори сімейного благополуччя, оволодіти практичними навичками діагностики сім'ї.

Завдання для обговорення та опрацювання

Теми доповідей для обговорення

1. Фактори та умови сімейного благополуччя.
2. Моделі взаємовідносин подружжя в сім'ї.
3. Рольова структура сім'ї.
4. Класифікація основних ролей в сім'ї за Ю.Є.Альшиною.
5. Феномен подружньої сумісності.
6. Конструктивне сімейне спілкування.
7. Етапи подружніх та сімейних стосунків.
8. Кризові періоди розвитку подружніх стосунків. 9. Типологія проблемних ситуацій у сім'ї.

Завдання 1. «План-схема».

Інструкція: Розробити план-схему на тему «благополуччя сім'ї».

1. Проаналізувати та схематично представити фактори та умови сімейного благополуччя. 2. Схематично представити кризові періоди

розвитку подружніх стосунків.

Завдання 2. «Незакінчені речення».

Інструкція: Продовжити подані речення.

1. Гармонію сімейно-шлюбних стосунків, з точки зору особистісних особливостей визначають декілька елементів
2. Ю.Є.Альошина, розглядаючи особливості сімейних ролей, класифікує їх
3. Подружня сумісність включає в себе
4. Конструктивне сімейне спілкування полягає в
5. Сімейні ролі протягом подружнього життя змінюються таким чином... .
6. Психологічна сумісність партнерів включає... .

Завдання 3. «Словник». Інструкція:

Дати наукове визначення поняттям: психологічна сумісність, психологічна несумісність, компліментарний шлюб, сімейна роль, конструктивне сімейне спілкування, кризовий період.

Завдання 4. «Психологічна діагностика взаємовідносин у шлюбі».

Інструкція: Провести тестування двох шлюбних пар за допомогою методик. Написати психологічний «діагноз» взаємовідносин у шлюбі кожної пари, провести порівняльний аналіз результатів серед пар.

Завдання 5. «Щасливі сім'ї». Інструкція: Розробити, провести та проаналізувати опитування на тему «Чи існують щасливі сім'ї?».

Студенти самостійно розробляють питання опитування. Наприклад: «Чи існують щасливі сім'ї?» «Чи вважаєте Ви свою сім'ю щасливою?» «Щоб Ви зробили заради сімейного благополуччя?» «Які необхідні умови для сімейного благополуччя?» тощо. Необхідно порівняти відповіді двох вибірок, одружених і неодружених людей. Мінімальна кількість опитаних - 10 чоловік. Студенти мають зробити висновок: яким чином змінюються погляди на сімейне благополуччя, щастя із вступом до шлюбу.

Теми для написання рефератів

1. Сімейне благополуччя як фактор психічного здоров'я людини.
2. Кризи розвитку шлюбу.
3. Моделі взаємовідносин подружжя у сім'ї.
4. Рольова структура сім'ї.
5. Сімейне спілкування як фактор успіху сім'ї.
6. Динаміка психологічного клімату в сім'ї.

Інформаційні джерела:

1. Румянцева Т. В. Психологическое консультирование: диагностика отношений в паре : Учебное пособие /Т. В. Румянцева. – СПб. : Речь, 2006. – 176 с.
2. Столин В. В., Романова Т. А., Бутенко Г. П. Тест-опросник удовлетворенности браком. ОУБ // Психологические тесты / Под ред. А. А. Карелина : В 2 т. – М., 2001. – Т. 2. – С. 173–179.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 4

Тема: ОСОБИСТІСНА ТА СОЦІАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ПОДРУЖЖЯ В ПРОЦЕСІ РОЗЛУЧЕННЯ. МІФИ ПРО СІМ'Ю ТА СІМЕЙНІ РОЛІ

Мета: З'ясувати основні джерела та наслідки сімейних конфліктів. Практично відпрацювати методи уникнення та вирішення сімейних конфліктів. Розглянути основні міфи про сім'ю та сімейні ролі.

Теми доповідей для обговорення

1. Сімейні конфлікти: види, джерела, наслідки.
2. Психологічна допомога сім'ї у конфліктних ситуаціях.
3. Стратегії поведінки у конфлікті й засоби виходу з нього.
4. Розлучення як соціально-психологічний феномен.
5. Особистісна й соціальна ідентичність подружжя в процесі розлучення.
6. Психологічні особливості переживання дитиною розлучення батьків.

Завдання для обговорення та опрацювання

Завдання 1. «План-схема».

Інструкція: Розробити план-схему на тему «Сімейні конфлікти».

1. Проаналізувати та схематично представити сімейні конфлікти: види, джерела, наслідки.
2. Зобразити типи стратегій поведінки у конфлікті й засоби виходу з нього.
3. Проаналізувати розлучення як соціально-психологічний феномен, схематично представити стадії процесу розлучення за А. Маслоу.

Завдання 2. «Незакінчені речення».

Інструкція: Продовжити подані речення.

1. Конфлікти соціально обумовленні і тісно пов'язані з
2. К. Вітек та Г. А. Навайтис виділяють 4 основні стадії протікання конфлікту
3. Можливі два основні шляхи розв'язання конфлікту
4. В. А. Сисенко класифікує конфлікти на основі незадоволених потреб подружжя, поділяє їх на
5. За ступенем небезпечності конфлікти можуть бути
6. Французький соціолог Ф. Пріу описала так звану європейську модель

зміни сім'ї, яка полягає в

Завдання 3. «Словник».

Інструкція: Дати наукове визначення поняттям: конфліктна сім'я, кризова сім'я, проблемна сім'я, адаптація, міжособистісна адаптація, рольова адаптація, конфлікт, сімейний конфлікт, конфліктна поведінка, ескалація конфлікту, сварка, емоційне напруження, розлучення, мотив розлучення, причина розлучення, емоційне розлучення, юридичне розлучення, психологічне розлучення, економічне розлучення.

Завдання 4. «Діагностика конфліктів у шлюбі».

Інструкція: Провести тестування не менше двох шлюбних пар, які на вашу думку конфліктують, або колись мали конфлікти, Написати психологічний «діагноз» конфліктних стосунків у шлюбі кожної пари. Розробити та запропонувати кожній парі психологічну модель покращення взаємостосунків.

Завдання 5. «Психологічна допомога дітям у ситуації розлучення батьків».

Інструкція: Відпрацювати в групі основні навички консультування в ситуації розлучення. Студенти об'єднуються в групи від трьох до п'яти чоловік залежно від кількості необхідних ролей для повного представлення ситуації. Обов'язкові ролі: консультант, спостерігач (підмічає помилки які допустив консультант), клієнт (дитина, подружня пара з дитиною, молоді). Студенти мають продемонструвати ситуацію консультування при розлученні. Ситуації можуть бути вигадані студентами або можуть бути заздалегідь підготовлені викладачем.

Теми для написання рефератів

1. Міфи про сім'ю та сімейні ролі. 2. Психологічний аналіз проблемних ситуацій, які передують розлученню подружжя. 3. Розлучення як соціально-психологічний феномен. 4. Особливості протікання розлучення в різних соціальних групах. 5. Психологічна допомога подружжю під час розлучення. 6. Психологічна підтримка дитини в ситуації розлучення батьків.

Інформаційні джерела:

1. Хамитова, И. Ю. Диагностика семьи. Инструкция по применению // И. Ю. Хамитова / Журнал практической психологии и психоанализа. Ежеквартальный научно-практический журнал электронных публикаций.– 2004 г. – № 4.

[Электронный ресурс]. – Режим доступа
: <http://psyjournal.ru/j3p/pap.php?id=20040406>.

2. Бурменская Г. В., Захарова Е. М., Карабанова О. А. и др. Возрастнопсихологический подход к консультированию детей и подростков. М., 2003. – 288 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 5

Тема: ПСИХОЛОГІЧНІ МОДЕЛІ БАТЬКІВСЬКО-ДИТЯЧИХ ВЗАЄМИН ТИПИ ТА НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ

Мета: Систематизувати уявлення про психологічні особливості батьківсько-дитячих відносин; розглянути роль сім'ї у соціалізації особистості. Охарактеризувати основні конфлікти підлітків з батьками. Здобути теоретичні знання з приводу ролі прабатьків в соціалізації та особистісному розвитку особистості.

Теми доповідей для обговорення

1. Батьківський стиль і сценарій життя дитини.
2. Конфлікти батьків і підлітків: причини, зміст, функції.
3. Батьківське відношення до прийомної дитини.
4. Залежність психічного розвитку дитини від її позиції у сім'ї.
5. Типології прабатьківської поведінки.

Завдання для обговорення та опрацювання

Завдання 1. «План-схема».

Інструкція: Розробити план-схему на тему «Стилі батьківського виховання і сценарій життя дитини»

1. Проаналізувати та схематично представити стилі батьківського виховання як детермінант можливих майбутніх сценаріїв життя дитини.
2. Проаналізувати та схематично представити: залежність психічного розвитку дитини від її позиції у сім'ї та від порядку народження.

Завдання 2. «Незакінчені речення». Інструкція: Продовжити подані речення:

1. А.С.Співаковська виділяє три спектра стосунків, які характеризують любов батьків до своєї дитини
2. Основні прабатьківські ролі полягають у
3. Позитивна модель поведінки батьків – це
4. У структурі батьківського ставлення виділяють наступні компоненти
5. Удисгармонійних сім'ях виділяють наступні ролі дітей

Завдання 3. «Словник».

Інструкція: Дати наукове визначення поняттям: гіпоопіка, гіперопіка, адиктивна поведінка, батьківська позиція, батьківська установка, батьківське ставлення, батьківське почуття, бондінг, прабатьки.

Теми для написання рефератів

1. Виховання у сім'ї дитячої самостійності.
2. Батьківські позиції.

3. Прабатьківство як вікова задача розвитку середньої й пізньої дорослості.
4. Роль бабусі/дідуся в житті людини.
5. Аналіз сучасних досліджень батьківсько дитячих позицій в сім'ї.

Інформаційні джерела:

1. Бурменская Г. В., Захарова Е. М., Карабанова О. А. и др. Возрастнопсихологический подход к консультированию детей и подростков. М., 2003. – 288 с.
2. Сатир В. Как строить себя и свою семью. М., 1992. – 238 с.
3. Семья в психологической консультации / Под ред. А. А. Бодалева и В. В. Столина. М., 1989. – 208 с.
4. Эйдемиллер, Э. Г. Психология и психотерапия семьи / Э. Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – СПб. : Питер, 1999. – 656 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 6

Тема: ОСОБЛИВОСТІ ПОДРУЖНІХ ВЗАЄМИН У СІМ'ЯХ, ЯКІ МАЮТЬ ДИТИНУ-ІНВАЛІДА

Мета: Систематизувати уявлення про психологічні особливості сімей, які мають дитину інваліда. Усвідомити спектр проблем з якими стикається сім'я у випадках виховання дитини з обмеженими можливостями.

Теми доповідей для обговорення

1. Вплив невиліковної хвороби на особистість дитини- інваліда.
2. Особливості подружніх взаємин в сім'ях, що мають дитину-інваліда.
3. Сім'я як психотерапевт для дитини-інваліда.
4. Психологія провин та її роль у протіканні захворювання у дитини.

Завдання для обговорення та опрацювання

Завдання 1. «План-схема».

Інструкція: Розробити план-схему на теми «Особливості сімейних стосунків сім'ї з дитиною з обмеженими можливостями».

1. Побудувати і схематично представити типологію труднощів з яким стикається сім'я в залежності від ступеня та тяжкості інвалідності дитини з обмеженими можливостями.

Завдання 2. «Незакінчені речення». Інструкція: Продовжити подані речення.

1. У вітчизняній науці в першу чергу розглядались проблеми сімей з дитиною-інвалідом пов'язані з

2. М. Семаго та Р. Майромян виділяють чотири фази в реакції батьків на народження дитини з вадами розвитку

3. Сім'ї дитини з обмеженими можливостями традиційно класифікують

за критерієм

4. Найбільш загально у літературі виділяється два наступні стилі ставлення батьків до дитини-інваліда ...

5. Е. Г. Ейдеміллер виділяє наступні моделі неправильного виховання дитини з вадами

Завдання 3. «Словник».

Інструкція: Дати наукове визначення поняттям: діти з обмеженими можливостями, почуття провини, дистрес, рівні присутності, розумово відсталі, діти з затримкою психічного розвитку, ДЦП, гіпопротекція, потураюча гіперпротекція та гіпопротекція, потураюча мати.

Завдання 4. «Робота психолога з сім'єю з дитиною інвалідом».

Інструкція: Опрацювати теоретичні та практичні підходи до психологічної підтримки сімей з дитиною інвалідом.

Теми для написання рефератів

1. Характер сімейного виховання як показник психологічної адаптації матерів дітей з психофізичними порушеннями.
2. Стиль виховання дитини з вадами здоров'я.
3. Психологічна корекція почуття провини батьків по відношенню до хворої дитини.

Інформаційні джерела:

1. Румянцева Т. В. Психологическое консультирование: диагностика отношений в паре : Учебное пособие /Т. В. Румянцева. – СПб. : Речь, 2006. – 176 с.
2. Столин В. В., Романова Т. А., Бутенко Г. П. Тест-опросник удовлетворенности браком. ОУБ // Психологические тесты / Под ред. А. А. Карелина : В 2 т. – М., 2001. – Т. 2. – С. 173–179.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 7

Тема: СІМЕЙНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ

Мета: Здобути теоретичні знання та практичні навички сімейного консультування. Засвоїти практичні методи і схеми роботи з подружжям при сімейних конфліктах, у ситуаціях розлучення, переживання сімейної кризи, роботи з сім'ями, які мають дитину інваліда, роботи з неблагополучними сім'ями.

Теми доповідей для обговорення

1. Особливості сімейного консультування, стадії процесу консультування.
2. Теоретичні моделі сімейного консультування.

3. Консультування сім'ї з приводу складностей у взаєминах з дітьми.
4. Консультування сім'ї з приводу соціальних і психічних відхилень у дітей.
5. Консультування сім'ї з приводу приниження гідності дитини, з суїцидальними та летальними тенденціями.
6. Консультування сім'ї з приводу психодинамічної неконгруентності особистості.
7. Консультування у ситуації розлучення.

Завдання для обговорення та опрацювання

Завдання 1. «План-схема».

Інструкція: Розробити план-схему на тему «Сімейне консультування»

1. Проаналізувати та схематично представити особливості різних підходів до сімейного консультування у традиційних психологічних школах.
2. Зобразити типи стратегій сімейного консультування.
3. Розробити схематичну модель консультації сім'ї з приводу соціальних і психічних відхилень у дітей.
4. Розробити схематичну класифікацію методів, які використовуються в процесі сімейного консультування.

Завдання 2. «Незакінчені речення». Інструкція: Продовжити подані речення:

1. Дослідники Л.Б.Шнейдер та Р. Кочюнас визначають наступні основні принципи і правила сімейного консультування ...
2. Системний та структурний підходи у роботі з сім'єю відрізняються тим що
3. Зазвичай процес прийняття рішень в ході консультування може складатися із таких етапів
4. До основних стадій консультування сім'ї належать
5. Роль психолога в системі С. Мінухіна розуміється таким чином:
6. Стратегічна сімейна терапія розроблена
7. Стратегії роботи сімейного консультанта можна умовно поділити на три групи... .
8. Ю. Е. Алешина, В. Ю. Меновщіков вважають найбільш типовими подружніми проблемами:
9. До принципів сімейного консультування належать

Завдання 3. «Словник».

Інструкція: Дати наукове визначення поняттям: консультативна психологія, сімейне консультування, контакт, від'єднання, ресурс, нарративний підхід, раціонально-емоційна терапія, стратегічний підхід, трансакція, соціальне научіння, негативне та позитивне підкріплення, теорія сімейних систем, індивідуальний підхід, конгруентна особистість.

Завдання 4. «Програма консультативної роботи з сім'єю».

Інструкція: Студентам роздаються заздалегідь продумані типові проблемні ситуації, з якими сім'я може звернутися до психолога.

Наприклад: «На консультацію мати привела доньку підлітка із скаргою на її поведінку: на те що дівчина не хоче вчитися, не уявляє своєї майбутньої професії і взагалі нічого не хоче, лише агресивно реагує коли її не пускають гуляти і взагалі некерована. Поки мати скаржиться на доньку, донька проявляє байдужість до ситуації. Батько займає керівну посаду і рідко буває вдома, тому і не прийшов на консультацію і навряд зможе в майбутньому. Мати ніколи не працювала, адже після закінчення університету одразу вийшла заміж і народила, через надмірну хворобливість дитини і відсутність можливої допомоги з боку батьків подружжя, мати змушена була постійно доглядати за донькою і присвятила їй повністю своє життя».

Студенти мають розробити консультаційну модель роботи з цією уявною сім'єю: виділити суть проблеми побудувати гіпотези можливих причин даних негараздів та розробити модель роботи з даною сім'єю, підібрати методи підтримки, корекції та пошуку ресурсів для сім'ї в цілому і для кожного її члена, окреслити зону найближчого розвитку сім'ї та можливий результат консультування. Після вправи розбираються складні моменти, відпрацьовуються навички сімейного консультування.

Завдання 5. «Методи психологічної роботи з сім'єю».

Інструкція: Студенти самостійно оволодівають методиками корекції дитячо-батьківських і подружніх стосунків. Після психологічного обстеження студенти складають протокол дослідження.

1. Сімейна фотографія».
2. «Сімейна скульптура» і «Сімейна хореографія».
3. «Рольова карткова гра»
4. «Сімейний ритуал».
5. «Соціальний ритуал»
6. «Використання поезії»
7. «Екокарта».
8. «Солом'яна башта».
9. «Сімейний простір».
10. «Подружня конференція» і «Сімейна рада»
11. «Батьківський семінар»
12. «Чесна боротьба».

Теми для написання рефератів

1. Консультування подружньої пари.
2. Сімейний консультант: особистість та діяльність.
3. Зміст і форми психологічного супроводу при розлученнях.
4. Психотерапія дітей в ситуації розлучення.

5. Методи роботи з соціальною «сіттю».
6. Консультування сімейної пари у конфліктних та кризових ситуаціях.
7. Консультування при важкій хворобі та втраті коханої людини в сім'ї.
8. Методи покращення психологічного клімату в сім'ї.
9. Консультування в ситуаціях небажаної або патологічної вагітності.

Рекомендована література:

1. Бурменская Г. В., Захарова Е. М., Карабанова О. А. и др. Возрастнопсихологический подход к консультированию детей и подростков. М., 2003. – 288 с.
2. Сатир В. Как строить себя и свою семью. М., 1992. – 238 с.
3. Семья в психологической консультации / Под ред. А. А. Бодалева и В. В. Столина. М., 1989. – 208 с.
4. Эйдемиллер, Э. Г. Психология и психотерапия семьи / Э. Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – СПб.: Питер, 1999. – 656 с.

Самостійна робота

Самостійна робота над навчальною дисципліною включає:

- опрацювання прослуханого лекційного матеріалу;
- більш глибоке вивчення окремих тем або питань (їх перелік надається);
- підготовку до виступу на семінарському занятті;
- підготовку конспектів навчальних чи наукових текстів;
- систематизацію вивченого матеріалу перед контрольним заходом;
- виконання індивідуальних завдань.

№	Назва теми	К-сть годин
1	Шлюбно-сімейні стосунки як предмет вивчення психології	15
2	Сучасна сім'я як соціально-психологічний феномен	15
3	Взаємини сучасних чоловіків та жінок у контексті порушених основ шлюбу	15
4	Взаємостосунки подружжя та розвиток дитини	15
5	Порушення основних сфер життєдіяльності сім'ї як джерело психічної травматизації	15
6	Психотерапевтична робота з сім'єю: основні види, форми і стратегії	15
	Разом	90

Питання до самостійної роботи

**Тема 1. Шлюбно-сімейні стосунки як предмет вивчення психології.
Монобатьківська сім'я як психологічна проблема**

1. Сім'я в умовах полі модальної кризи в суспільстві.
2. Основні функції сім'ї.
3. Монобатьківська сім'я: основні ознаки.
4. Наслідки депривації батьківської / материнської любові.

Тема 2. Сучасна сім'я як соціально-психологічний феномен

1. Функції сім'ї.
2. Типологія сімей.
3. Типи сімей в європейській культурі.
4. Основні тенденції розвитку сучасної сім'ї.

Тема 3. Взаємини сучасних чоловіків та жінок у контексті порушених основ шлюбу

1. Основні проблемні зони сучасного шлюбу.
2. Проблема сучасних інтимних стосунків подружжя.
3. Психологічні наслідки ненормованості статевих стосунків.
4. Проблема розподілу влади в сім'ї.

Тема 4. Взаємостосунки подружжя та розвиток дитини

1. Особливості і умови виховання дітей в сім'ї.
2. Структура сім'ї: вплив взаємостосунків подружжя на розвиток дитини.
3. Вплив батьківських установок і стилів сімейного виховання на розвиток дитини.
4. Роль батька в особистісному, інтелектуальному, моральному і статево-рольовому становленні дитини.
5. Патернальна депривація та її наслідки.

Тема 5. Порушення основних сфер життєдіяльності сім'ї як джерело психічної травматизації

1. Порушення уявлень членів сім'ї про сім'ю та особистість один одного.
2. Порушення міжособистісної комунікації в сім'ї: основні види та причини виникнення.
3. Механізми сімейної інтеграції. Порушення механізмів інтеграції сім'ї.
4. Порушення структурно-рольового аспекту життєдіяльності сім'ї.
5. Етапи та механізми патологізуючого сімейного наслідування.

Тема 6. Психотерапевтична робота з сім'єю: основні види, форми і стратегії

1. Підходи до здійснення сімейної психотерапії.
2. Відмінні риси психологічного консультування і психотерапії.
3. Психоаналітична (психодинамічна) сімейна психотерапія.
4. Сімейна системна психотерапія.
5. Когнітивно-поведінкова сімейна психотерапія.

6. Екзистенційно-гуманістична стратегія психологічної допомоги сім'ї.
7. Вітчизняна традиція надання психологічної допомоги сім'ї.
8. Особливості надання психологічної допомоги сім'ї, де є діти різного віку.

Завдання для індивідуальної роботи студентів

- Проведіть психодіагностичне дослідження стосунків у знайомій вам сім'ї з допомогою однієї із методик, проаналізуйте його результати і оформіть відповідний звіт.
- Проведіть дослідженням дитячих проблем в сім'ї з використанням одного із засобів психодіагностики дитячих проблем. Наприклад, дослідіть особливості процесу виховання в сім'ї за методикою АСВ. Якщо виявите відхилення у вихованні дітей, зазначте їх тип і можливі причини порушення процесу виховання. Відповідь обґрунтуйте.
- Скласти словник основних термінологічних понять по темі.
- Підготувати реферат.

Орієнтовна тематика рефератів

- Світогляд подружжя і задоволеність шлюбом.
- Індивідуальні стратегії пошуку потенційного шлюбного партнера.
- Неконструктивні установки подружжя на шлюб і робота з ними.
- Подружні взаємини і особистісний ріст.
- Несприятливі емоційні стани подружжя і робота з ними.
- Особистісна агресивність подружжя як проблема подружнього взаємодії.
- Самоактуалізація подружжя і характер шлюбу.
- Використання генограмми в сімейному психологічному консультуванні.
- Взаємовідносини подружжя в період розлучення.
- Психологічне консультування з проблем повторного шлюбу.
- Формування статевої ідентичності.
- Дошлюбне психологічне консультування.
- Проблема розлучення у психологічному консультуванні.
- Психологічне консультування з питань, пов'язаних з подружньою зрадою.
- Інтелект подружжя і задоволеність шлюбом.
- Психологічне консультування члена сім'ї, залежного від алкоголю чи наркотиків.
- Психологічне консультування з питань, пов'язаних з розвитком і стабілізацією подружніх взаємин.
- Психологічне консультування батьків з питань, пов'язаних з поведінням їхніх дітей.

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

З метою підвищення мотивації студентів до навчально-пізнавальної діяльності використовуються наступні заходи поточного контролю рівня знань:

- усні відповіді на семінарських заняттях;
- тестові форми контролю для визначення рівня залишкових знань.

Модульний контроль рівня знань здійснюється за допомогою тестових завдань різного рівня складності.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Оцінювання знань студента здійснюється за 100-бальною шкалою:

- максимальна кількість балів при оцінюванні знань студентів з дисципліни, яка завершується підсумковою контрольною роботою, становить: за поточну успішність – 60 балів, за підсумкову модульну роботу – 40 балів.

- Поточний контроль рівня засвоєння навчального матеріалу дисципліни «Психологія сімейних відносин» оцінюється за десятибальною шкалою. За виконання індивідуальних завдань студенти можуть набрати по 20 балів (всього 40 балів). У кінці триместру усі одержані бали додаються.

Бали за аудиторну роботу не відпрацьовуються у разі пропусків без поважної причини. Якщо студент жодного разу не відповідав на семінарських заняттях та не виконав індивідуальних завдань, матиме відповідний поточний контроль – 0 балів. У випадку, якщо студент хоче підвищити оцінку, отриману за балами, набраними протягом семестру, він складає екзамен з двома питаннями: одним теоретичним та одним практичним. До екзаменаційної відомості виставляються оцінки поточного контролю, до яких дораховується сума балів, набраних за результатами заліку. На заліку студенту пропонуються два питання: теоретичне (до 15 балів) та практичне (до 25 балів). Набрана кількість балів переводиться у семестрову оцінку відповідно до шкали оцінювання, що наведена в наступному розділі. Усі колізії, пов'язані із несвоєчасним отриманням семестрової оцінки, вирішуються відповідно до Положення про оцінювання студентів у ЧНТУ.

Результати поточного контролю заносяться до журналу обліку роботи академічної групи.

Поточне тестування та самостійна робота				ПМК	Всього
Змістовий модуль №1		Змістовий модуль № 2			
T1	Індивідуальне завдання № 1	T2	Індивідуальне завдання № 2	ПМК	100
10	20	10	20	40	

T1, T2 – теми змістових модулів

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

АВТОНОМІЯ ПОДРУЖЖЯ – відносна незалежність подружжя один від одного, яка передбачає в них такі потреби й види спілкування, які виходять за межі спільного життя.

АДАПТАЦІЯ СІМЕЙНА – пристосування подружжя один до одного і до тих обставин, в яких перебуває сім'я. Психологічна сутність Ад. полягає у взаємоподібненні подружжя та взаємному узгодженні думок, почуттів та поведінки.

АДАПТАЦІЯ ІНТИМНО-ОСОБИСТІСНА – досягнення партнерами сексуальної гармонії, морально-психологічного задоволення інтимними стосунками.

АДАПТАЦІЯ МАТЕРІАЛЬНО-ПОБУТОВА – координація прав і обов'язків подружжя, формування моделей сімейного бюджету, що задовольняють їх обох.

АДАПТАЦІЯ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА – узгодження інтересів, установок, ціннісних орієнтацій, світоглядів подружжя.

АДАПТАЦІЯ ВТОРИННА НЕГАТИВНА (дезадаптація) – зменшення інтересу подружжя один до одного як особистостей внаслідок повторення у спілкуванні тих самих оцінок, суджень, думок; зниження поваги один до одного та взаємної привабливості через доступність і одноманітність взаємин.

АДАПТОВАНІСТЬ ПОДРУЖЖЯ – здатність сімейної системи змінювати свою структуру влади, роліві стосунки і правила, що їх регулюють, у відповідь на ситуаційний стрес чи стрес, що розгортається, розвивається. Ад. залежить від таких чинників, як інтимність та автономія.

АЛЬТЕРНАТИВНІ ФОРМИ ШЛЮБУ – нетрадиційні форми співжиття партнерів, що базуються на їх трансформованому уявленні про інститут шлюбу.

АНДРОГІНІЯ (грец. androgynos – двостатевий) – особливість людини з гармонійно поєднаними традиційно чоловічими і жіночими психічними якостями.

АТРАКЦІЯ – симпатія до іншої людини, безумовний компонент почуття кохання.

АФІЛІАЦІЯ (контакт, спілкування) – вид соціальних взаємодій, що мають повсякденний і водночас фундаментальний характер. Зміст Аф. полягає у спілкуванні з іншими людьми (в тому числі малознайомими) і така їх підтримка, яка приносить задоволення, захоплює і збагачує обидві сторони.

БІНУКЛЕАРНА СІМ'Я – нова сім'я, створена після розлучення, в результаті чого в дитини на одного чи двох батьків стає більше (двоє рідних і двоє нерідних), між якими підтримуються стосунки, і дитина періодично проживає то з одними, то з другими.

БІСЕСУАЛЬНІСТЬ – сексуальна активність з представниками обох статей або відповідний потяг до них.

ВИХОВНА ФУНКЦІЯ СІМ'Ї – передбачає реалізацію батьками турботи, керівництва та організації життєвого простору дитини, допомоги у визначенні життєвих перспектив, шляхів їх досягнення, інформаційної та ідеологічної просвіти тощо. Реалізується у трьох аспектах: первинної соціалізації дитини, постійному впливові дітей на їхніх батьків, систематичному виховному впливові сімейної групи на кожного свого члена.

ВІДКРИТИЙ ШЛЮБ – альтернативна форма шлюбно-сімейних стосунків, головною особливістю якої є негласний або озвучений договір про сімейне життя, що базується на відкритості, самовираженні та автентичності стосунків, збільшенні толерантності партнерів стосовно один одного.

ВІДХИЛЕНІ КОМУНІКАЦІЇ – багаточисельні порушення спілкування, а саме: викривлення мовлення у батьків, схильність до односторонньої комунікації (замість діалогу монолог); відсутність зорового контакту, неочікувані виходи з контакту тощо.

ГЕНДЕР – соціально-біологічна характеристика, з допомогою якої люди дають визначення поняттям «мужчина» і «жінка».

ГНУЧКІСТЬ СІМ'Ї – здатність сімейної системи адаптуватися до змін ситуації та стресів. Незбалансовані за параметром гнучкості сімейні системи характеризуються ригідністю та хаотичністю.

ГЕТЕРОСЕСУАЛЬНІСТЬ – сексуальний потяг і активність між чоловіком та жінкою.

ГОДВІН-ШЛЮБ (У. Годвін) – шлюб, який передбачає окреме проживання подружжя.

ГОМОСЕСУАЛІЗМ – чуттєвий і сексуальний потяг представників однієї статі один до одного та сексуальна активність між ними.

ГОСПОДАРСЬКО-ПОБУТОВА (ЕКОНОМІЧНА) ФУНКЦІЯ СІМ'Ї – спрямована на забезпечення матеріальних, господарсько-побутових потреб сім'ї; містить кілька компонентів: участь членів сім'ї в суспільному виробництві як основа для задоволення матеріальних і духовних потреб; ведення домашнього господарства; формування сімейного бюджету; організація процесу споживання.

ГОТОВНІСТЬ ДО ШЛЮБУ – розуміння особами, що вступають у шлюб, соціальної сутності родини, суспільної значущості своїх дій, відповідних зобов'язань один перед одним, відповідальності за сім'ю і дітей, добровільне

прийняття неминучих у сімейному житті турбот, обмеження особистісної свободи.

ГОТОВНІСТЬ ЕТИКО-ПСИХОЛОГІЧНА – сформованість адекватних шлюбно-сімейних стосунків, уявлень майбутнього подружжя про шлюб і сім'ю, подружні і батьківські обов'язки; розуміння співвідношення між любов'ю і шлюбом; уміння цінувати особистісні якості партнера, об'єктивно оцінювати власні почуття і ставлення до обранця; спрямованість на іншу людину; розуміння основ формування психологічно здорової сім'ї та сприятливого соціально-психологічного клімату в ній; вміння спроектувати реалістичну модель майбутньої сім'ї.

ГОТОВНІСТЬ СЕКСУАЛЬНА – орієнтація на спільність сексуальноеротичних переживань з коханим партнером іншої статі, якому людина довіряє і на чию довіру здатна відповідати, з якою вона хоче і може поділяти відповідальність за спільну працю, продовження роду і відпочинок для того, щоб забезпечити можливості сприятливого розвитку дітей; наявність знань з анатомії та фізіології, культури статевого спілкування.

ГОТОВНІСТЬ СОЦІАЛЬНА – розуміння і визнання факту, що майбутні шлюбні партнери є рівноправними членами суспільства, які спроможні виконувати соціальні ролі й обов'язки, усвідомлюють правову основу шлюбу, готові взяти на себе відповідальність один за одного і за своїх дітей, здатні матеріально забезпечити сім'ю.

ГОТОВНІСТЬ ФІЗИЧНА ТА ФІЗІОЛОГІЧНА – зрілість майбутнього подружжя, за якої чоловік здатний зачати, а жінка виносити й народити здорову дитину.

ДІАГНОЗ СІМ'Ї – порушення в життєдіяльності сім'ї, що сприяють виникненню і збереженню труднощів її функціонування, які виражаються у появі індивідуальних дисфункцій в одного чи декількох членів сім'ї або припиняють нормативне проходження сім'єю стадій її життєвого циклу і переживанню ненормативних криз.

ДІТОЦЕНТРИЧНА СІМ'Я – базується на пріоритетності виховної функції, відносній рівноправності партнерів, високій близькості стосунків між подружжям, батьками й дітьми. Ядром Д.С. є особистісна інтимність подружжя, взаєморозуміння та довіра; смислом життя сім'ї – виховання дітей.

ДИКТАТ – форма стосунків на рівні «дорослі-діти», що виявляється в систематичному придушенні одними членами сім'ї ініціативи й почуття власної гідності в інших; диктатор – це той, хто нав'язує свою волю іншим, ігноруючи колегіальність.

ЕГАЛІТАРНА СІМ'Я (рівноправна, еквівалентна) – сім'я без лідерства та чіткого розподілу ролей і обов'язків з аморфною неоформленою рольовою структурою.

ЕКЗОГАМІЯ – соціально регульована форма відносин між статями з обмеженням сексуальних зв'язків між кровними родичами.

ЕМОЦІЙНИЙ ЗРИВ – некоректний спосіб сепарації, для якого характерне припинення контактів між дитиною і батьками.

ЕНДОГАМІЯ – дошлюбна форма співжиття між статями всередині спільноти, не обмежена соціальними приписами.

ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ШЛЮБОМ – внутрішня суб'єктивна оцінка, ставлення подружжя до власного подружнього життя.

ЗАМАСКОВАНІ КОМУНІКАЦІЇ (Р. Леінг) – спосіб комунікації при внутрішньосімейних конфліктах і наявності суперечливих думок, який, в цілому, зводиться до маскуванню того, що відбувається в сім'ї. Один член сім'ї підтверджує зміст того, що говорить і дійсно відчуває інший, водночас відкидаючи інтерпретацію, яку той пропонує. Наприклад, коли дитина жаліється, що їй погано, мама каже: «Ти не можеш так говорити, у тебе все є. Просто ти невдячна дитина».

ЗГУРТОВАНІСТЬ СІМ'Ї – емоційна прив'язаність членів сім'ї один до одного.

ІДЕАЛІЗАЦІЯ – 1. Згідно З.Фрейда – прагнення, що створює помилкове судження, яке проявляється у феномені сексуальної переоцінки об'єкта через те, що вибраний об'єкт до певної міри не піддається критиці і всі його якості оцінюються вище, ніж якості нелюбимих людей, або ж як якості його самого до того часу, поки він ще не був любимим. Шляхом ідеалізації об'єкт, по суті, не змінюючись, стає більш значущим і оцінюється вище. Ід. Можливо як відносно Я-лібідо, так відносно об'єктлібідо. 2. Прояв дефіцитарності любовних стосунків, порушення міжособистісного сприйняття і навіть незрілості особистості. 3. Більш позитивне ставлення до якостей іншої людини, які сприймаються адекватно.

ІЗОЛЯЦІЯ – порушення подружніх стосунків, при якому партнери відчувають емоційне відчуження.

ІЄРАРХІЯ – характеристика відносин домінування – підпорядкування в сім'ї. Термін містить різні аспекти сімейних відносин (авторитетність, домінування, міру впливу одного члена сім'ї на інших, владу приймати рішення); використовується також при вивченні змін у структурі ролей і правил всередині сім'ї. Ієрархія може бути низькою, помірною та високою.

ІНТИМНА ДРУЖБА – наявність тривалого позашлюбного зв'язку інтимного характеру при збереженні дуже високого рівня близькості та довіри в первинній парі.

ІНТИМНІСТЬ – глибоко особистісне почуття, в якому виражається приязнь, симпатія, душевність, близькість у стосунках однієї людини до іншої, наприклад сина, доньки до матері, батька. Найвищим проявом інтимності є взаємовідносини між закоханими, прихильність та еротична прив'язаність подружжя.

ІНТЕГРАЦІЯ СІМ'Ї – це добровільне об'єднання, узгодження позицій, думок та уявлень подружжя з різних аспектів сімейного життя (стилю взаємовідносин, матеріально-побутових проблем, сімейного бюджету, духовного життя, проведення дозвілля та відпочинку, інтимного життя, очікування та народження дитини, взаємовідносин з батьками, ставлення до

професійної та суспільної діяльності подружжя, ставлення до суспільних цінностей).

ІНФАНТИЦИД – 1. Масове дітовбивство. Приклади Ін. знаходимо в біблійних сюжетах і в античній Спарті. 2. Перша стадія розвитку дитячобатьківських стосунків в історії, що визначає специфіку батьківства як інституту первинної соціалізації людини (періодизація А. Ллойд-Демоза).

ІСТЕРИФІЛЬНИЙ ЧОЛОВІК (Planava) – тип партнера, який приваблює істеричних жінок: спокійний, добре пристосований, мовчазний, мало емоційний. Plzak називає цей тип СПВ – слабкий, пристойний, вірний.

СТЕРИФОРМНИЙ ЧОЛОВІК (Planava) – тип партнера, який викликає і підтримує істерію жінки. Схильний до мудрування в ситуаціях, які вимагають рішучих дій, педантичний, байдужий до спроб жінки втягнути його в спільну діяльність, налаштований іронічно або вороже, поки агресивна або істерична поведінка жінки не примушує його до кооперації; має шизоїдні нашарування з вираженою чуттєвою холодністю.

ІСТОРІЯ СІМЕЙНА – параметр, що дозволяє виявити накопичені з покоління в покоління дисфункційні паттерни, які призводять до патології членів сім'ї. Іс. Виявляється з допомогою сімейних міфів, розповідей, а втілюється у сімейних сценаріях.

КАР'ЄРА СІМ'І (Х. Фелдман, М. Фелдман) – сукупність ролей індивіда, спрямованих на самореалізацію в значущих сферах життя: сім'ї, професійній діяльності, захопленнях. Виокремлюють внутрішньосімейну і позасімейну кар'єри. До внутрішньосімейної відносимо кар'єру сексуального досвіду, подружжя, батьківську і кар'єру стосунків батьків і дорослих дітей.

КОЛЕКТИВНА СІМ'Я (В. Сатір) – альтернативна форма шлюбносімейних стосунків, для якої характерне проживання житловими співтовариствами («комунами»); спільне виконання господарських робіт і виховання дітей; високий ступінь експериментування поєднаний із солідарним груповим захистом.

КОМУНІКАТИВНА ФУНКЦІЯ СІМ'І – задовольняє потреби членів сім'ї у спілкуванні один з одним і з соціумом.

КОНФЛІКТ СІМЕЙНИЙ – зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок суб'єктів взаємодії.

КОХАННЯ – а) високий ступінь емоційно позитивного ставлення, що виокремлює його об'єкт серед інших, переносить його у центр життєвих потреб та інтересів суб'єкта; б) інтенсивне, напружене і відносно стійке почуття суб'єкта, зумовлене сексуальними потребами, що виражається в соціально сформованому прагненні бути своїми особистісно значущими рисами максимально представленим у життєдіяльності іншого таким чином, щоб збудити в ньому потребу у відповідному почутті тієї ж інтенсивності, напруженості та стійкості.

КРИЗА СІМЕЙНА – стан сімейної системи, що характеризується порушенням гомеостатичних процесів, які призводять до фрустрації звичних

способів функціонування сім'ї та неможливості справитись з новою ситуацією, використовуючи старі моделі поведінки.

ЛЕГЕНДА СІМЕЙНА – інтерпретація окремих подій, що викривлює реальні факти сімейної історії, дозволяє підтримувати міф про сімейне благополуччя, виконує захисну функцію. Л. може відноситися до індивідуального, мікро- та макросистемного рівня психологічного функціонування сім'ї і з часом стати частиною сімейного міфу.

МАСКУЛІННІСТЬ (з лат. *masculus* - чоловічий) – комплекс характерних особливостей, що традиційно приписують чоловікам, наприклад, сила, жорстокість та ін.

МІСТИФІКАЦІЯ (авт. Р. Ленг) – навіювання дітям, ким вони є. М. проявляється у формі приписування (навіювання дитині, що вона слабка, погана, не здатна бути самостійною) та інвалідації (знецінювання думки дитини, її планів та інтересів).

МЕТАКОМУНІКАЦІЯ – процеси спільного обговорення і осмислення того, що відбувається у сім'ї. М. можлива лише за умови, що кожен висловить власну думку про проблему.

МЕХАНІЗМИ ІНТЕГРАЦІЇ СІМ'Ї – сукупність психологічних процесів, що охоплюють членів сім'ї та їх взаємовідносини, призводять до формування і розвитку просімейних мотивів (тобто мотивів, які зумовлюють позитивне ставлення до сім'ї, бажання залишатись її членом, прагнення укріплювати її), які сприяють подоланню негативних, фруструючих переживань, тривоги, стресів і вирішенню внутрішніх та міжособистісних конфліктів.

МОНОГАМІЯ – одношлюбність: один чоловік – одна дружина.

МОТИВАЦІЯ ШЛЮБУ – система мотивів, що утворює визначену ієрархію на етапі пошуку шлюбного партнера, яка варіює в широкому діапазоні від свідомих намірів до несвідомого спонукання.

НАСИЛЬСТВО ФІЗИЧНЕ (до дитини) – свідоме нанесення дитині батьками або особами, які їх заміщують і відповідають за виховання, фізичних ушкоджень, які можуть призвести до смерті дитини, викликати серйозні (медичне втручання) порушення фізичного чи психічного розвитку або призвести до відставання дитини в розвитку.

НАСИЛЬСТВО СЕКСУАЛЬНЕ (до дитини) – втягування дитини за її згодою чи без такої, усвідомлюване чи неусвідомлюване нею внаслідок функціональної незрілості або інших причин, у сексуальні дії з дорослими з метою отримання останніми задоволення чи вигоди.

НАСИЛЬСТВО ПСИХІЧНЕ (ЕМОЦІЙНЕ) (до дитини) – тривалий, постійний або періодичний психологічний вплив, що призводить до формування у дитини патологічних рис характеру чи призводить до порушення розвитку її особистості.

НЕПОВНА СІМ'Я – сім'я, яка складається з одного з батьків з однією дитиною або декількома неповнолітніми дітьми. Н. с. утворюється внаслідок розірвання шлюбу, позашлюбного народження дитини, смерті одного з батьків

або ж окремого їх проживання (розлучена, позашлюбна, осиротіла, така, що розпалася (структурно неповна).

ПОЛАНДРІЯ – рідкісна форма групового шлюбу, за якої жінка має кілька чоловіків, як правило, братів.

ПОЛІГІНІЯ (ПОЛІГАМІЯ) – форма шлюбу, що дозволяє чоловікові мати кількох дружин.

ПРОМІСКУЇТЕТ – невпорядковані, соціально нерегульовані зв'язки між статями, характерні для самого раннього етапу розвитку людського суспільства.

РЕВНОЦІ – емоційне вираження потреби жінки, чоловіки у збереженні вірності та водночас в одноосібному володінні. Р. мають біологічні витoki в інстинктах продовження життя та самозбереження. Ці витoki можуть у своїх проявах посилюватись, послаблюватись чи видозмінюватись у процесі соціалізації; пов'язуватись з відчуттям власника, почуттям власної гідності тощо.

РЕГУЛЯТИВНА ФУНКЦІЯ СІМ'Ї - полягає в регулюванні стосунків між членами сім'ї на основі моральних норм через первинний соціальний контроль, реалізацію особистого авторитету та влади.

РЕКРЕАТИВНА ФУНКЦІЯ СІМ'Ї – передбачає організацію дозвілля й відпочинку членів сім'ї.

РЕПРОДУКТИВНА ФУНКЦІЯ СІМ'Ї – спрямована на народження дітей і продовження людського роду, забезпечення неперервності поновлення поколінь.

РІВНІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІМ'Ї – одиниця аналізу психологічного функціонування сімейної системи, що відображає складність і різноманітність зв'язків її елементів. Виокремлюють індивідуальний, мікро-, макро- і мегасистемний рівні.

РОЗЛУЧЕННЯ - юридичне розірвання шлюбу за життя подружжя. Р. є результатом кризового розвитку стосунків подружньої пари, головним змістом якого є стан дисгармонії, зумовлений порушенням гомеостазу сімейної системи.

РОЗЛУЧЕННЯ ЕМОЦІЙНЕ – передбачає емоційну сепарацію подружжя, трансформацію емоційної прив'язаності до партнера.

РОЛЬ СТАТЕВА – модель соціальної поведінки, специфічний набір вимог та очікувань, які суспільство пред'являє до осіб чоловічої і жіночої статі.

СВІНГЕРСТВО («шведська сім'я») – альтернативна форма шлюбносімейних стосунків, що полягає в обміні шлюбними партнерами.

СІМ'Я – соціальна група, яка відповідає нормам і цінностям певного суспільства, об'єднана сукупністю міжособистісних контактів, що формуються у спільній взаємодії і впливі один на одного.

СЕКСУАЛЬНІ ДИСФУНКЦІЇ – це стани, при яких порушуються звичні фізіологічні реакції сексуальної функції.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ СІМ'Ї – узагальнена інтегративна характеристика, яка відображає ступінь задоволеності подружжя

основними аспектами життєдіяльності сім'ї, загальним тоном і стилем відносин.

СТАТЕВА ІДЕНТИЧНІСТЬ – єдність самосвідомості та поведінки індивіда, що відносить себе до тієї чи іншої статі, орієнтується на вимоги відповідної статевої ролі.

СТАТЕВО-РОЛЬОВІ СИСТЕМИ – культурні очікування відносно соціальних ролей, соціальної діяльності, що підходять для чоловіків і жінок.

СУМІСНІСТЬ ПОДРУЖНЯ – здатність людей спільно працювати, успішно вирішувати завдання, які вимагають узгодженості дій і доброго взаєморозуміння.

СУМІСНІСТЬ ДУХОВНА – узгодженість цілепокладаючих компонентів поведінки партнерів: установок, ціннісних орієнтацій, потреб, інтересів, поглядів, оцінок, думок тощо. Основною закономірністю Д.С. є схожість духовних укладів подружжя.

СЦЕНАРІЇ СІМЕЙНІ – стійкі паттерни мікродинаміки й структурної організації сім'ї, що повторюються з покоління в покоління.

ФЕМІННІСТЬ (від лат. femina – жінка, самка) – комплекс психологічних особливостей, традиційно приписуваних жінці. Це – характерологічні риси м'якості, готовності допомогти та ін.

ФЕТИШ – 1. Певний предмет своєрідного поклоніння, наділений, за уявленнями віруючих, магичною силою. Ставлення до фетишу подвійне: його «задобрюють і годують», коли хочуть досягнути бажаного; і карають, якщо він «не виконує прохання»; 2. Предмет сліпого поклоніння.

ФУНКЦІЇ СІМ'Ї – особливі форми життєдіяльності, активності, пов'язані із задоволенням потреб сім'ї. Функції поділяються на соціальні (зумовлюють важливу роль сім'ї у суспільстві) та індивідуальні (сприяють задоволенню матеріальних і духовних потреб кожного члена конкретної родини).

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Психологія сімейних відносин як наука.
2. Актуальність виникнення науки про психологію сім'ї.
3. Теоретична основа психології сім'ї.
4. Об'єкт та предмет психології сім'ї.
5. Напрямки вивчення сім'ї в сучасні психології.
6. Макро- та мікро- та суб'єктивно-особистісний рівні вивчення сім'ї.
7. Підходи до вивчення сім'ї (еволюційний, функціональний, етологічний, емпіричний, соціально-психологічний).
8. Труднощі у вивченні сім'ї.
9. Методи психології сім'ї.
10. Сім'я та шлюб як предмет психології сім'ї.
11. Зміни сім'ї та шлюбу в історії суспільства.
12. Стили відношення до дітей в історії суспільства.

13. Національні особливості шлюбно-сімейних стосунків.
14. Особливості розвитку української сім'ї.
15. Проблеми сучасної української сім'ї та фактори їх виникнення.
16. Сучасні підходи до вивчення проблем функціонування шлюбу та сім'ї.
17. Характеристика понять «шлюб», «подружжя», «сім'я».
18. Сім'я як соціальний інститут, мала група та система.
19. Функції сім'ї.
20. Типології та класифікації подружжя та сімей.
21. Нетрадиційні (особливі) сім'ї (за В. Сатир).
22. Альтернативні форми шлюбно-сімейних відносин.
23. Структура сім'ї та її характеристика.
24. Топографічна модель сім'ї.
25. Поняття зв'язку та ієрархії в структурі сім'ї.
26. Властивості взаємовідносин в сім'ї.
27. Підструктури сім'ї та їх взаємовідносини.
28. Сімейні правила та їх види.
29. Подружній контракт та взаємні очікування.
30. Сімейні ролі та їх класифікації.
31. Система рольової ієрархії в сім'ї. Прийняття відповідальності.
32. Фактори прийняття ролі в сім'ї.
33. Патологізуючі сімейні ролі.
34. Границі сім'ї: їх властивості та види.
35. Сімейні міфи та легенди.
36. Повідомлення в сімейних відносинах.
37. Функціональні та дисфункціональні стабілізатори сімейної системи.
38. Сімейна історія та її вивчення.
39. Життєвий цикл сім'ї.
40. Стадії життєвого циклу сім'ї.
41. Етапи розвитку сім'ї.
42. Типи змін сім'ї.
43. Завдання розвитку сім'ї на кожному з етапів її розвитку.
44. Основні проблеми сім'ї на кожному з етапів її розвитку.
45. Сімейні кризи та їх види.
46. Характеристика нормативних та ненормативних криз сімейного розвитку.
47. Проблема готовності до шлюбу та її обґрунтування.
48. Теорії вибору шлюбного партнера.
49. Характеристика дошлюбного періоду в житті пари.
50. Основні функції дошлюбного періоду.
51. Дошлюбне знайомство та його характеристики.
52. Якості, сприятливі для вступу у шлюб.
53. Теоретична модель співвідношення процесів міжособистісного сприйняття й

динаміки дошлюбних стосунків.

54. Дошлюбні фактори (позитивні і негативні).

55. Фактори «ризик» для укладання шлюбу.

56. Проблема мотивації вступу до шлюбу.

57. Любов як психологічна проблема і мотиватор вступу до шлюбу.

58. Моделі любові.

59. Етапи становлення любові.

60. «Пастки» любові.

61. Проблеми молодої сім'ї.

62. Адаптація та її види на початкових етапах шлюбно-сімейних відносин.

63. Первинна та вторинна адаптація в шлюбі.

64. Компоненти та рівні адаптації.

65. Сімейна сумісність та її рівні.

66. Сексуальна сумісність партнерів: показники та проблеми.

67. Інтелектуальна та характерологічна сумісність подружжя.

68. Підходи до вирішення завдання сумісності в сім'ї.

69. Індивідуально-психологічні характеристики сумісності в сім'ї.

70. Чотирьохкомпонентна структура взаємодії в шлюбі.

71. Спрацьованість партнерів у шлюбі.

72. Стійкість та стабільність шлюбу та їх детермінанти.

73. Механізми інтеграції в сім'ї.

74. Соціально-психологічний механізм «спільності долі».

75. Соціально-психологічний механізм «емоційної ідентифікації з сім'єю».

76. Несумісність шлюбних партнерів: її причини та результати.

77. Сімейні конфлікти та їх особливості.

78. Біполярність конфліктів у сім'ї.

79. Стадії сімейних конфліктів.

80. Види та типи сімейних конфліктів.

81. Мотивування сімейних конфліктів.

82. Причини подружніх конфліктів.

83. Відмінності між щасливими та нещасливими подружніми союзами.

84. Типові моделі поведінки чоловіка та дружини в сімейних конфліктах.

85. Принципи спільного життя, які дозволяють уникати конфліктів.

86. Сімейна сварка та її характеристики.

87. Стратегії виходу з сімейних конфліктів.

88. Сімейний стрес та емоційне вигорання в сім'ї.

89. Сімейні труднощі та їх основні ознаки.

90. Ревнощі в сімейних відносинах: як самостійний феномен та як компонент почуття любові.

91. Типи ревнощів та їх індивідуальні відмінності.

92. Подружні зради: мотиви та причини.

93. Розлучення як соціально обумовлений феномен в житті сім'ї.

94. Основні фази та стадії розлучення.
95. Стадії розлучення за А. Маслоу.
96. Мотиви розлучень.
97. Фактори ризику розлучень.
98. Типові причини розлучень.
99. Наслідки розлучень.
100. Повторний шлюб як феномен сімейного життя.
101. Різновиди повторних шлюбів.
102. Мотиви вступу в повторний шлюб.
103. Особливості різних видів повторних шлюбів.
104. Основні психолого-педагогічні моделі дитячо-батьківських стосунків.
105. Психоаналітичні підходи до сімейного виховання. (З Фройд, Е. Еріксон, Е. Фромм, Ф. Дальто, Д. Віннікот, Е. Берн).
106. Біхевіористична модель сімейного виховання (Дж. Уотсон, Б. Скіннер, Р. Сіре, А. Бандура).
107. Гуманістична модель сімейного виховання (А. Адлер, Р. Дрейкус, Д. Нельсен, Л. Лотт, Х. Сленн, Т. Гордон, Ю.Б. Гіппенрейтер, Х. Джайнотт, А. Фромм, В. Сатир).
108. Виховання, розвиток та соціалізація особистості як поняття психології сім'ї.
109. Види виховання за К. Г. Юнгом.
110. Основні характеристики дитячо-батьківських стосунків.
111. Функції сім'ї в розвитку особистості дитини.
112. Батьківське ставлення та його компоненти. Батьківська позиція та батьківська установка.
113. Типи батьківського ставлення.
114. Типи батьківських позицій.
115. Тип та стиль сімейного виховання.
116. Класифікації типів та стилів сімейного виховання.
117. Психологічні бар'єри, що заважають сімейному вихованню (за В. А. Кан-Каліком).
118. Роль батька в сімейному вихованні.
119. Роль матері в розвитку дитини.
120. Роль сіблінгів у розвитку дитини.
121. Специфіка сімейного консультування.
122. Порівняльна характеристика сімейного консультування і сімейної психотерапії.
123. Етапи розвитку сімейного консультування.
124. Стадії сімейного консультування.
125. Теоретичні моделі сімейного консультування.
126. Психодинамічний підхід сімейного консультування (теорія сімейних систем М. Боуена, контекстова теорія)
127. Біхевіористський підхід в сімейному консультуванні.

128. Системний підхід до консультування сім'ї (структурна модель, гештальт-модель, стратегічна модель, модель, заснована на досвіді, комунікаційна модель).

129. Раціонально-емоційна терапія та нарративний підхід в сімейному консультуванні.

130. Професійна позиція консультанта при роботі з сім'єю.

131. Види психологічної допомоги сім'ї.

132. Бесіда як основний метод роботи консультанта з сім'єю.

133. Вербальні прийоми впливу психолога на клієнта в ході консультативної бесіди.

134. Невербальні прийоми впливу психолога на клієнта в ході консультативної бесіди.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основні

1. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї. Курс лекцій / О. І. Бондарчук. – К. : МАУП, 2001. – 96 с.

2. Витакер К. Танцы с семьей. Семейная терапия: символический подход, основанный на личностном опыте. / К. Витакер, В. Бамберри. – М. : независимая фирма «Класс», 2001.– 178 с.

3. Витек К. Проблемы супружеского благополучия. / К. Витек – М. : Речь, 1988. – 176 с.

4. Гаранина Е. Ю. Семейноеведение : Учебное пособие. / Е. Ю Гаранина, Н. А. Коноплева, С. Ф. Карабанова. – М. : Флинта, 2008. – 280 с.

5. Дружинин В. Н. Психология семьи. / В. Н. Дружинин. – СПб. : Питер, 2005. – 296 с.

6. Калинина Р. Р. Введение в психологию семейных отношений. / Р. Р. Калинина. – М. : Речь, 2008. – 390 с.

7. Карабанова О. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования. / О. Карабанова. – М. : Гардарики, 2004. – 376 с.

8. Кон И. С. Введение в сексологию. / И. С. Кон – М.: Право, 1989. – 325 с.

9. Леви В. Семейные войны / В. Леви. – М. : «Метафора», 2006. – 267 с.

10. Леман К. Музыка простыней. Раскрывая секреты сексуальной близости в браке. – М. : Христианская миссия, 2006. – 177 с.

11. Овчарова Р. В. Родительство как психологический феномен: учебное пособие. / Р. В. Овчарова. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2006. – 469 с.

12. Олифиревич Н. И. Психология семейных кризисов. / Н. И. Олифиревич, Т. А. Зинкевич-Куземкина, В. А. Велента. – М. : Речь, 2006. – 254 с.

13. Пезешкян Н. Позитивная семейная психотерапия: Семья как психотерапевт / Н. Пезешкян – М. : Гпрдарики, 1994. – 187 с.

14. Психологічна допомога сім'ї : Посібник / [За ред. З. Г. Кісарчук]. – К. : Вид-во Ін-ту соціології НАН України, 1998. – 181 с.

15. Психологія сім'ї / Поліщук В. М., Ільїна Н. М., Поліщук С. А. та ін. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 239 с.

Допоміжні

16. Психотерапія семейных отношений. Хрестоматія / [ред. М. Райгородский]. – М. : Бахрах- М, 2004. – 304 с.

17. Ребенок и семья. Хрестоматія / [ред. М. Райгородский]. – М. : Бахрах- М, 2002. – 289 с.

18. Рейнуотер Дж. Это в ваших силах. Как стать собственным психотерапевтом. / Дж. Рейнуотер – М. : Слово, 1991. – 189 с.

19. Родители и дети Хрестоматія / [ред. М. Райгородский]. – М. : Бахрах- М, 2003. – 322 с.

20. Русский Эрос, или философия любви в России. / [Под ред. В. П. Шестакова]. – М. : Наука, 1991. – 406 с.

21. Сатир В. Как строить себя и свою семью. / В. Сатир– М. : Речь. 1992. – 198 с.

22. Семья в психологической консультации: опыт и проблемы психологического консультирования / [Под ред. А. А. Бодалева, В. В. Столина]. – М. : Наука, 1989. – 138 с.

23. Скиннер Р. Семья и как в ней уцелеть / Р. Скиннер, Д. Клиз. – М. : Астрель, 2004. – 243 с.

24. Филлипова Г. Г. Психология материнства. / Г Г Филлипова– М. : Наука, 2002. – 376 с.

25. Фримен Д. Техники семейной психотерапии. / Д. Фридмен. – СПб. : Питер 2001. – 201 с.

26. Шнейдер Л. Б. Психология семейных отношений. Курс лекций. / Л. Б. Шнейдер. – М. : Эксмо-Пресс, 2000. – 512 с.

27. Эйдемиллер Э. Г., Юстицкис В.В. психология и психотерапия семьи. / Э. Г. Эйдемиллер, В. В. Юстицкис – СПб. : Речь, 1999. – 276 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

<http://www.nlm.nih.gov/databases/freemedl.html>

<http://www.healthgate.com>.

<http://www.yahoo.com/Science/Psychology>

<http://maple.lemoyne.edu/-hevern/psychref.html>

<http://www.grohol.com/web.htm>

<http://www.mindspring.com/-wmmoore/psych.htm>

<http://sosig.esrc.bris.ac.uk/>